

Fafnir – Nordic Journal of Science Fiction and Fantasy Research

journal.finfar.org

Kirja-arvio: Kontturi, Katja – *Ankkalinna – portti kahden maailman välillä. Don Rosan Disney-sarjakuvat postmodernina fantasiana.*

Leena Romu

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES

239

Kata Kontturi

Ankkalinna – portti kahden maailman välillä
Don Rosan Disney-sarjakuvat postmodernina fantasiana

Kontturi, Katja: *Ankkalinna – portti kahden maailman välillä. Don Rosan Disney-sarjakuvat postmodernina fantasiana.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2014. ISBN 978-951-39-5985-2.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Viime vuosina yleistyneen sarjakuvatutkimuksen myötä sarjakuvaromaanien klassikoiksi nostettuja teoksia, kuten Art Spiegelmanin *Mausia* ja Alan Mooren käsikirjoittamaa *Watchmenia*, on tarkasteltu akateemisesti lukuisista näkökulmista. Väitöstutkimuksellaan *Ankkalinna – portti kahden maailman välillä. Don Rosan Disney-sarjakuvat postmodernina fantasiana* Katja Kontturi haluaa laajentaa sarjakuvatutkimuksen lasten kulttuuriksi leimattuihin Aku Ankka -sarjakuviin. Kontturin väitöskirja toimii tärkeänä avauksena sarjakuvatutkimuksen kentän monipuolistajana, ja tutkimusaineiston valintaa motivoi tarve todistaa Aku Ankka -sarjakuvien temaattinen ja rakenteellinen moniulotteisuus. Tutkimus keskittyy yhden taiteilijan, eli käsikirjoittaja-piirtäjä Don Rosan, tuotantoon sivuten kuitenkin myös Carl Barksin tuotantoa, jonka perustalle Rosan teokset rakentuvat. Kontturi lähtee liikkeelle tuomalla esiin Rosan roolin yhtäältä Barksin luoman ankauniversumin vaalijana mutta toisaalta sen uudistajana. Rosan tarinoissaan käyttämät henkilöahmot, kuten Aku, Roope ja ankanpojat, perustuvat Barksin näkemyksiin, mutta vastoin esikuvaansa Rosa yhtenäistää henkilöahmojen historian ja luo tarinoiden välille jatkuvuuden: ankat muistavat edelliset seikkailunsa ja kertomukset sisältävät viittauksia aiempiin tapahtumiin.

Avainkäsitteinä Kontturin tutkimuksessa toimivat fantasia, maailma ja postmoderni, joiden avulla hän pyrkii tuomaan esille Rosan sarjakuvien kerroksellisuutta. Kattavan aineiston avulla Kontturi osoittaa, miten Rosan sarjakuvissa henkilöahmojen seikkailut eivät sijoitu ainoastaan Ankkalinnan sisälle, vaan Ankkalinna toimii portin tapaisena pisteenä, josta käsin ankat tekevät sekä paikasta että ajasta toiseen siirtymistä vaativia matkoja. Ankat matkustavat esimerkiksi maapallon keskipisteeseen, kadonneisiin laaksoihin ja kuningas Arthurin aikaan. Kontturin pyrkimyksenä on osoittaa, että Rosan sarjakuvat käyttävät fantastisten kertomusten rakennusaineina postmodernille taiteelle tyypillisiä keinoja, kuten parodiaa, intertekstuaalisuutta ja faktan ja fiktion

sekoittamista. Fantasiaa ja postmodernia käsittelevä teoriakirjallisuus valjastetaan tutkimuksessa palvelemaan erilaisten maailmojen välisten suhteiden tarkastelua. Sisällöllisten ja temaattisten kysymysten lisäksi Kontturi näkee tarpeelliseksi tarkastella sarjakuvan rakenteellisia ja kuvallisanallisia keinoja fantastisuuden rakentumisessa. Käsittelen arvostelussani ensin fantasiaan liittyvää teoriaosuutta ja sen jälkeen sarjakuvallisten keinojen analyysia.

Rakenteellisesti väitöskirja lähestyy tutkimusongelmaa jakamalla teorian ja varsinaisen analyysin toisistaan erillisiksi kokonaisuuksiksi. Luvussa 2 esitellään fantasian pääpiirteet, luku 3 keskittyy sarjakuvallisiin fantasian kerrontakeinoihin ja luvussa 4 keskitytään postmodernin taiteen erityispiirteiden ja erityisesti faktan ja fiktion yhteen kietoutumisen käsittelemiseen. Edeltäviä lukuja laajemmat luvut 5 ja 6 pureutuvat varsinaiseen analyysiin: Rosan sarjakuvien henkilöhaamoihin ja fantastisiin matkoihin sarjakuvien kuvaamassa maailmassa.

Tutkimus on teoriavetoinen siinä mielessä, että Kontturi esittelee esimerkiksi maailmakäsitteen eri puolia monen teoreetikon havaintojen pohjalta päästen vasta viimeiseksi omaan, kohdeaineistoonsa sopivaan malliin. Teoriaosuudessa viitataan lyhyesti tutkimusaineiston ominaispiirteisiin, mutta viittaukset jäävät lyhyiksi makupaloiksi. Lukijalle tämä tarkoittaa sitä, että viittaukset kohdeaineistoon antavat odottaa varsinaiselta analyysiosuudelta paljon, mutta turhauttavaa on se, että analyysia joutuu odottamaan. Pääpaino tutkimuksessa on nähdäkseni Rosan sarjakuvakerronnan ominaispiirteiden huomioimisessa eikä niinkään fantasiatutkimuksen uudistamisessa. Kontturi nojaa fantasian käsittelyssään pitkälti Maria Nikolajevan ajatuksiin fantasialle tyypillisistä piirteistä. Analyysia pohjustetaan toteamalla, että Rosan sarjakuvissa siirtymät eri maailmojen välillä sopivat suhteellisen hyvin Nikolajevan jaotteluun. Suhteen teorian ja aineiston välillä olisi voinut mieltää myös kriittisemmin eikä niin, että aineistossa kuvatut maailmojen väliset siirtymät solahtavat muun aineiston pohjalta tehtyihin teoreettisiin malleihin tai pahimmassa tapauksessa ”täydentävät Nikolajevan jakoa” (58).

Sarjakuvateoreettiseksi lähtökohdakseen Kontturi ottaa sarjakuvataiteilijoiden ja -teoreetikoiden Will Eisnerin ja Scott McCloudin havainnot sarjakuvan ilmaisukielestä. Eisner ja McCloud ovat toimineet keskeisinä viittauskohdina sarjakuvatutkimuksessa pitkään, mutta heidän analyysioppaidensa jälkeen on julkaistu monia muita, akateemiseen keskusteluun ja käsitteelliseen tarkkuuteen tiukemmin sitoutuneempia teorieoksia. Kontturi mainitsee käyttävänsä yhdysvaltalaisen Eisnerin ja McCloudin ajatusten tukena eurooppalaisten tutkijoiden, kuten Thierry Groensteenin, Roger Sabinin ja Karin Kukkoson, havaintoja sarjakuvakerronnan rakentumisesta. Koska Kontturi ei perustele Eisnerin ja McCloudin paljon kritisoitujen tutkimusten valintaa analyysimallinsa lähtökohdiksi, on kuitenkin vain arvailtava, miksi esimerkiksi Groensteenin keskeinen teoria sarjakuvan tilallisuudesta ei saa enempää painoarvoa, vaan jää lähinnä maininnan tasolle.

Aiemmasta Aku Ankka -aiheisesta tutkimuksesta esiin nostetaan Ariel Dorfmanin ja Armand Mattelartin teos *Kuinaku Aku Ankkaa luetaan?* (1971), jota luonnehditaan tieteellisyydeltään ja kriittisyydeltään puutteelliseksi. Vastaavaa ja perusteltua kritiikkiä ei kuitenkaan kohdisteta sarjakuva-analyysin malleiksi nostettuihin Eisnerin ja McCloudin teoksiin, vaikka niitä voidaan pitää yhtä lailla puutteellisina esimerkiksi lähdeviitteiden osalta. Teoksessaan *Understanding Comics – the Invisible Art* (1993) McCloud käyttää semiotikkaan (esim. ikoni, indeksi ja symboli) ja kognitiiviseen teoriaan (esim. täydentäminen) viittaavia käsitteitä ottamatta huomioon tieteellisten paradigmojen käsitteellistä painolastia, mitä on kritisoitu monissa viime vuosina julkaistuissa tutkimuksissa. Tämän kritiikin huomioiminen olisi syventänyt Kontturin sarjakuvateoreettista keskustelua huomattavasti ja asemoinut sen vahvemmin nykyiseen sarjakuvatutkimuksen kenttään.

Analyysiosuudessa keskitytään temaattisen analyysin lisäksi fantastisuutta tukevien sarjakuvan rakenteellisten keinojen erittelyyn. Kontturi huomioi, miten sarjakuvaruutujen reunojen muuttaminen tai rikkomisen on yksi Rosan keskeisimmistä keinoista vihjata lukijalle maailmojen

välisistä siirtymistä. Lisäksi Rosa käyttää innovatiivisia keinoja välittämään esimerkiksi liikkeen ja ajan suhdetta. Esimerkiksi Milla Magian aikamatkaa kuvaavassa kertomuksessa ”Of Ducks and Dimes and Destinies” ruutuja toisistaan erottavasta kynttiläelementistä tulee sekä diegeettisen (tarinan) tilan että extradiegeettisen (rakenteellisen) tilan osoittaja mutta myös tarinamaailman ajan kuvastin: Milla on matkustanut ajassa maagisen kynttilän avulla, ja ruutuja toisistaan erottava kynttilä kuuluu sitä mukaa kuinka kauan Millalla on aikaa viettää menneisyydessä. Tove Janssonin tavoin Rosa ottaa tarinamaailman elementit osaksi sarjakuvan rakenteellista kerrontaa.

Analyysien tarkkuudesta ja mielenkiintoisuudesta huolimatta niitä ei kytkeä teoriaosuudessa esiteltyyn taulukkoon (95), jossa vertaillaan Sisko Ylimartimon kirjaamia kuvan fantastisia keinoja Kontturin poimimiin sarjakuvallisiin keinoihin. Näin ollen sarjakuva-analyysiin keskittyvissä luvuissa ei enää viitata sarjakuvan fantastisia kerrontakeinoja erittelevään analyysimetodiin, joka kuitenkin johdannossa mainitaan väitöskirjan anniksi sarjakuvatutkimukselle. Jos analyysiosiossa sovellettava malli vastaa teoriaosuudessa esiteltyjä, Ylimartimon taulukkoon pohjautuvia sarjakuvakerronnan keinoja, olisi mallin käytettävyyttä parantanut sen systemaattisempi käsittely. Toisaalta on huomattava, että kiitettävä määrä kuvaesimerkkejä havainnollistaa, kuinka sarjakuvaruutujen reunojen rikkoutumiset ja muutokset, väritys ja ruudun muodot tukevat tarinaelementtien maagisuuden tai fantastisuuden välittymistä.

Kontturi toteaa, että huolimatta tutkimusmateriaalin rajoittumisesta Rosan tuotantoon, hänen esittämänsä analyysimallia on mahdollista soveltaa myös muiden sarjakuvien tarkasteluun. Vaikka tutkimuksessa viitataan monipuolisesti kaunokirjallisuuteen ja elokuvaan, olisi muiden taiteilijoiden sarjakuvaesimerkkien lyhyt käsittely konkreettisemmin havainnollistanut Kontturin esiin nostamien analyysien laajempaa soveltuvuutta. Kontturi yhdistää Rosan tyylin underground-sarjakuvaan ja tuo mainiosti esille, miten Rosa on tyyllillisesti saanut vaikutteita esimerkiksi underground-sarjakuvan keskeisiin nimiin kuuluvalta Robert Crumbilta. Muiden sarjakuvaesimerkkien vertaileva mukaan tuominen olisi havainnollistanut lukijalle yhtäältä Rosan käyttämien sarjakuvakonventioiden yleisyyttä ja toisaalta hänen tyyliinsä erityisyyttä Disney-taiteilijana ja sarjakuvataiteilijana yleensä.

Kontturi osoittaa tutkimuksessaan, kuinka Rosan sarjakuvat kuvaavat varsin monipuolisia fantasiamaailmoja. Rosa käyttää Barksilta perittyjä juonikuvioita kadonneisiin laaksoihin suuntautuvista matkoista, mutta niiden lisäksi ”Rosan ankat seikkailevat avaruudessa, menneisyydessä, erilaisissa unitiloissa ja myyttisissä paikoissa” (278). Ankat kohtaavat seikkailuillaan muun muassa eristyksissä asuneita heimoja, omia esivanhempiaan ja Kalevalan myyttisiä hahmoja. Kontturin väitöskirja osoittaa, miten Rosan sarjakuvat yhtäältä kytkeytyvät Barksin ja Disney-sarjakuvien jatkumoon mutta toisaalta myös muuttavat ja kehittävät sitä eteenpäin. Rosan ankkatarinat esittelevät lukijoilleen historiallisia yksityiskohtia ja faktoja, käsittelevät luonnonsuojeluun ja ahneuteen liittyvää tematiikkaa ja mahdollistavat erilaisten seikkailu- ja löytöretkijuonien kehittelyn. Kontturi esittää väitöskirjansa lopussa toiveen siitä, että ”tämä ensimmäinen Aku Ankka -sarjakuvien sisältämiä teemoja ja merkityksiä analysoinut väitöskirja poista[isi] niitä ennakkokäsityksiä, joita Disney-sarjakuviin vielä liitetään” (281). Ennakkokäsitysten tunnistaminen ja muuttaminen jäivät jokaisen lukijan päätettäväksi, mutta ainakaan väitöskirjan osoittamasta perehtyneisyydestä Rosan tuotantoon sen ei pitäisi olla kiinni.